

РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У статті досліджується історія вищої освіти України. Визначено етапи та проаналізовано історичні особливості становлення та розвитку вищої освіти в Україні. Розкрито зміст вищої освіти у відповідні історичні періоди.

Ключові слова: освіта, тенденції, проблеми, розвиток, історичні реалії.

Abstract

The article deals with the history of higher education in Ukraine. The stages and historical features of the formation and development of higher education in Ukraine are analyzed.

The content of higher education in the relevant historical periods is revealed.

Keywords: education, trends, problems, development, historical realities.

Вступ

Вища освіта в Україні має довгу й багату історію. Українських студентів, випускників та вчених вже давно знають і цінують по всьому світі. Першовідкриття та новаторські дослідження вчених, які працювали в українських інститутах та академіях, таких як Д. Менделєєв, М. Жуковський і Є. Патон, є частиною загальної історії наукового прогресу світу.

Кожен народ у своєму історичному розвитку створював і акумулював свій головний капітал – морально-духовні цінності як основу формування культури. Але культура того чи іншого народу постає й розвивається як частина загальнолюдської культури. Усе, що було напрацьовано людством до ХХ століття, було певною базою для створення нової системи вищої освіти. Знання історії вищої освіти України дозволить більш глибоко проаналізувати перебіг процесів, що відбувалися під час її розвитку, і відібрати те найцінніше, що дозволить надалі розвивати сучасну систему освіти в Україні.

Метою статті є дослідження історичних особливостей становлення та розвитку вищої освіти України.

Основна частина

Зародження вищої освіти в Україні починається у 1576 році, коли у м. Острозі на Волині місцевий меценат Костянтин Острозький заснував Греко-слов'янську Академію. У даному навчальному закладі викладався курс «семи вільних мистецтв»: граматики, риторики, діалектики, арифметики, геометрії, астрономії, музики.

Наступний етап становлення вищої освіти в Україні пов'язаний з утворенням у 1632 році Києво-Могилянської колегії. Це був вищий навчальний заклад, який за усіма параметрами відповідав вимогам європейської вищої школи. У 1701 році колегія одержала титул і права академії і стала називатися Київською академією. Навчання в академії тривало 12 років і носило переважно загальноосвітній характер. Студенти отримували знання з історії, географії, астрономії, архітектури, граматики, філософії, богослов'я, різних мов: слов'янської, української літературної, грецької, латинської, польської, опановували поетичне і риторичне мистецтво, вивчали класичну грецьку і римську літературу. З часом у академії були введені і інші предмети [1].

Слід зауважити, що в ті часи академія була впливовим освітнім, науковим та культурним осередком в Україні і Європі, а також елітним вищим навчальним закладом, що дозволило у першій половині ХVIII ст. пережити значне піднесення і заснувати в Чернігові (1700 р.), Харкові (1721 р.), Переяславі (1738 р.) та інших містах колегіями за зразком Києво-Могилянської колегії. Майже двісті років академія готувала для Росії й України наукових, педагогічних і церковних фахівців. У 1817

року академія припинила своє існування. Замість неї було створено Київську духовну семінарію, перейменовану у 1819 році в духовну академію, яка припинила своє існування в 1918 році [1].

На західній Україні значну роль у розвитку вищої освіти відіграв Львівський університет, заснований у 1661 році. 20 січня 1661 року польський король Ян Казимир підписав диплом, який надавав університету статус академії і титул університету з правом викладання всіх сучасних університетських дисциплін і присвоєння вчених ступенів.

На початку ХХ ст. у західній Україні діяло 4 вищі навчальні заклади: Львівський університет, Львівський політехнічний інститут (1844 р.), Ветеринарна академія в Дублянах (1855 р.), Чернівецький університет (1875). Проте контингент студентів у цих навчальних закладах здебільшого формувався не з українців, а з поляків, румунів, австрійців тощо [2].

Ще один етап розвитку вищої освіти в Україні – виникнення університетів на українській території, що перебувала у складі Російської імперії. Ці університети були суто світськими вищими навчальними закладами й забезпечували фахову освіту. Першими університетами були Харківський (1805 р.), Київський (1834 р.), Одеський (1865 р.). Організація навчального процесу в них була майже такою, як і в західноєвропейських університетах, однак, на відміну від останніх, в цих університетах не було богословських факультетів. Вони готували чиновників, юристів, працівників освіти [3].

Харківський університет (1805 р., засновник В. Каразін – відомий вчений, винахідник, освітній діяч) мав у складі 4 факультети: фізико-математичний, історико-філологічний, медичний і юридичний, 8 наукових товариств, астрономічну обсерваторію.

Київський університет (1834 р.) спочатку мав тільки філософський факультет, де було два відділення – історичне та фізико-математичне. У 1835 році було відкрито юридичний факультет, а в 1841 – медичний факультет.

Одеський університет (цю назву отримав у 1933 році, а до тих пір мав назву Новоросійський університет, який було засновано у 1865 році на базі Рішельєвського ліцею) з початку своєї діяльності мав історико-філологічний, фізико-математичний, юридичний і медичний факультети [3].

Наступний етап – створення в Україні технічних, медичних, педагогічних та інших спеціалізованих вищих навчальних закладів. У 1850–1880 роках відкриваються інститути: Київський політехнічний, Південноросійський (Харківський), Ніжинський історико-філологічний, Глухівський учительський та ін. У 1899 році у Катеринославі відкрито Вище гірниче училище, яке започаткувало вищу освіту в Придніпров'ї [4]. Усього в Україні на початок 1917 року діяло 29 вищих навчальних закладів (з інших джерел – 19 або 27). При цьому такі заклади були лише в чотирьох великих містах: Катеринославі, Києві, Одесі, Харкові [5].

Наступний етап розвитку вищої освіти в Україні почався після 1917 року. У період 1917–1920 років українська Центральна Рада розпочала реформування вищої освіти з відкриття українських кафедр у ВНЗ на всій території України. Далі Центральна Рада зайнялася створенням нових навчальних закладів, вищих академічних установ, українізацією освіти. Перетворення, як правило, ґрунтувалося на європейських зразках, але включало до себе досить багато елементів вищої освіти російської імперії. У цьому періоді професор А. Алексюк виділяє три своєрідних етапи становлення вищої освіти: українська вища школа доби Центральної Ради; розвиток освіти за часів Гетьманату; доба Директорії [6].

У 1918 році університети Київський (Св. Володимира), Харківський і Новоросійський (Одеський) стали державними університетами. У цьому ж році відкрився університет у Катеринославі (Дніпропетровськ), Таврійський (у Сімферополі). Велася підготовча робота з відкриття університетів у Полтаві, Чернігові і Ніжині. Відкрилися і почали діяти Київський український народний університет, Педагогічна академія у Києві, Український університет у Кам'янець-Подільському. Для того, щоб залучити молодь до навчання у ВНЗ, у ряди міст, зокрема у Києві, Харкові, Катеринославі були створені підготовчі курси та робітничі факультети (робітфаки). На них покладалося завдання підготувати молодь до сприйняття інститутських курсів [7].

Відсутність або мала численність кваліфікованих робітників з вищою технічною освітою привело до того, що влада постановила створити ВНЗ, які б інтегрували у себе науку і виробництво. Так з'явилися інститути електриків-виробників (ИИСП). На початок 20-х років в Україні з'явилися і інші вищі навчальні заклади нового типу – інститути народної освіти (ІНО), які готували фахівців з професійної освіти та виховання. Вони відкрилися у Києві, Харкові, Одесі, Полтаві, Миколаєві, Херсоні, та інших містах. Також була відкрита Академія теоретичних знань, яка включала в себе

інститут громадських наук та інститут фізико-математичних наук. Також був відкритий інститут професійної освіти і фізикохімічно-математичний інститут [7].

До вищих навчальних закладів у 1920-ті роки належали інститути різних профілів: індустріально-технічні, сільськогосподарські, соціально-економічні, педагогічні, медичні, художні. З різних причин (відсутність коштів, воєнно-комуністичний стиль управління вищою освітою, вважаючи ВНЗ «розсадником буржуазної ідеології» та ін.) Народний Комісаріат України у 20-му році ліквідував університети у Києві, Харкові, Катеринославі та Сімферополі. На базі цих університетів були організовані різні інститути та тимчасові вищі педагогічні курси. Однак тимчасові педагогічні курси виявилися нежиттєздатними, відірваними від життя і не викликали підтримки ні у викладачів, ні у студентів. Тим не менш, організація різних експериментальних курсів, інститутів та інших форм вищої освіти продовжувалося до 1933 року [8].

На наш погляд, великою подією у розвитку системи вищої освіти стало відтворення університетів в Україні у 1932 році. Це стосувалося університетів у Києві, Харкові, Одесі і чотирьох у Дніпропетровську [8]. За період з 1917 року по 1920 в Україні було створено 35 вищих навчальних закладів. Вони ґрунтувалися на європейських зразках та кращих зразках російської вищої освіти. Однією з найбільш визначних подій того часу було створення у листопаді 1918 року Української Академії наук, затвердження її статуту, штату й виділення коштів на її утримання [8].

Відмітимо також, що радянська влада зробила досить багато для становлення і розвитку освіти й науки в Україні. Середня і вища освіта стала масовою й доступною для усіх дітей в Україні. Значно виросла кількість вищих навчальних закладів у країні. Так, якщо до 1917 році їх було 29, то у 1938 році їх було вже 129. Якщо раніше центрами вищої освіти були тільки Катеринослав, Київ, Одеса, Харків, то у 1930 році такими центрами стали 28 міст республіки [9]. Війна 1941 року та німецька окупація на декілька років зупинили розвиток вищої освіти в Україні. Усі ВНЗ були евакуйовані у східні райони СРСР і тільки в кінці 1943 року почали повертатися в рідні міста. Почався наступний етап розвитку вищої освіти в Україні.

В другій половині 80-х років ХХ ст. на території України було розташовано 148 вищих навчальних закладів, де навчалось близько 900 тис. студентів. Населення України все більш цінувало вищу освіту і ця тенденція продовжувалася, про що говорять такі цифри: з 1979 року до 1989 року кількість осіб з вищою освітою зросла з 2,766 млн осіб до 4,194 млн осіб [9].

Наступний етап розвитку вищої освіти в Україні почався після проголошення її незалежності. У цей період в країні відроджуються і впроваджуються кращі надбання та досвід систем Радянської вищої освіти та країн Європи. За останні роки в Україні було прийнято низку документів, спрямованих на подальший розвиток системи вищої освіти. Це Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ століття» (1992 р.), Закон України «Про освіту» (1993 р.), Закон України «Про вищу школу» (2002 р.), новий Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.) та ін. Дуже важливим було приєднання України у 2005 році до Болонського процесу, що призвело до початку інтеграції української системи вищої освіти у загальноєвропейську.

Висновки

Отже, у статті була проаналізована історія вищої освіти України. Визначено етапи та проаналізовано історичні особливості становлення та розвитку вищої освіти в Україні. Розкрито зміст вищої освіти у відповідні історичні періоди. Встановлені під час нашого дослідження етапи розвитку вищої освіти в Україні в минулому дають уявлення про хід навчальних процесів у майбутньому, дозволяють розробляти діяльність вищих навчальних закладів таким чином, щоб вони були здатні до конкурентоспроможності як на європейському рівні та на глобальному рівні. Знання особливостей розвитку системи вищої освіти в Україні, її значної потужності та наукового потенціалу дозволить забезпечити подальший і досить швидкий інноваційний розвиток цієї сфери.

На сучасному етапі, незважаючи на певну модернізацію, вища освіта України має ряд проблем і недоліків та потребує подальшого впровадження реформ та інновацій

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Туркот Т. І. Зародження і розвиток вищої школи в Україні [Електронний ресурс] / Т. І. Туркот // Педагогіка вищої школи. – Режим доступу: <http://wesudents.com.ua/glavy/50446-zarodjennearozvitok-vischo-shkoli-v-ukran.html>
2. Історія розвитку вищої школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nenc.gov.ua/doc/vvv/lectures/irvs.pdf>

3. Історія вищої освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN23/13blmovu.pdf>
4. Кривчик Г. Г. Вища школа і Болонський процес: Конспект лекцій / Г. Г. Кривчик. – Дніпропетровськ : ПДАБА, ДРІДУ, 2008. – 34 с.
5. Лузан П. Г. Історія педагогіки та освіти : навчальний посібник / П. Г. Лузан, О. В. Васюк. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : ДАКККіМ, 2010. – 296 с.
6. Передерій І. Г. Розбудова національної системи освіти в Україні за доби Центральної Ради: історичний аспект / І. Г. Передерій. – Полтава : Видво ПолтНТУ, 2009. – 160 с.
7. Розовик Д. І. Культурне будівництво в Україні у 1917 – 1920 роках / Д. І. Розовик. – К. : АквилонПлюс, 2011. – 544 с.
8. Сандугей В. В. Освіта як фактор конкурентоспроможності вітчизняної робочої сили з позиції глобалізаційної перспективи / В. В. Сандугей // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18. Економіка і право : зб. наук. праць. – Вип. 25. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. – С. 55–63.
9. Україна у 1945–1991 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://supermif.com/Ukraina_novitnja/26istoria_ukraini.html

Вергеліс Валерія Олегівна – студентка групи КІН-18м, факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: vergelis.lera@gmail.com

Прищак Микола Дем'янович – Прищак Микола Дем'янович – канд. пед. наук, доцент кафедри філософії та гуманітарних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця.

Valeria Verhelis – student of group KIN-18 м, faculty of management and information security, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia. email : vergelis.lera@gmail.com

Pryshchak Mykola D. – Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of Philosophy and Humanities, Vinnytsia National Technical University, Vinnitsa.